

Globaal beleid voor inclusief en duurzaam onderwijs aan dove en slechthorende kinderen

*Advies over het voorontwerp van decreet tot wijziging van het
decreet basisonderwijs wat betreft de taalafdeling
Nederlands-Vlaamse Gebarentaal*

Vlaamse Onderwijsraad
Koning Albert II-laan 37
BE-1030 Brussel
T +32 2 219 42 99

www.vlor.be
info@vlor.be

Advies op vraag van Ben Weyts, Viceminister-president van de Vlaamse Regering en Vlaams minister van Onderwijs, Sport, Dierenwelzijn en Vlaamse Rand op 19 juli 2023

Uitgebracht door de Raad Basisonderwijs op 13 september 2023 met eenparigheid van stemmen

Vorbereiding: werkgroep Nederlands-Vlaamse Gebarentaal op 24 en 31 augustus 2023 onder voorzitterschap van Hilde Lavrysen

Dossierbeheerders: Daya Buyle en Marleen Colpin

Inhoud

1	Situering.....	2
2	Algemene aanbevelingen.....	2
2.1	Verbreed het perspectief	2
2.2	Wacht op resultaten van onderzoek	3
2.3	Zet eerst een proeftuin of pilootproject op	3
2.4	Zet in op specifieke opleiding voor leraren en ondersteuners van dove en slechthorende leerlingen	4
3	Aanbevelingen bij de uitwerking van het decreet	4
3.1	Inclusie als uitgangspunt: kanttekeningen	4
3.2	Duurzaam karakter als streefdoel: haalbaarheidstoets	5
	Keuzevrijheid en nabijheid voor ouders en leerlingen?.....	5
	Continuïteit voor scholen? (minimumnorm en aanvullende lestijden)	5
	Beschikbaarheid van leraren en ondersteuners met specifieke expertise?	6
3.3	Onderwijstaal - verhouding Nederlands-Vlaamse Gebarentaal.....	6
3.4	Onderwijsdoelen – getuigschrift basisonderwijs.....	7
4	Tot slot.....	8
	Bronnen.....	9

1 Situering

De Vlor heeft op 19 juli 2023 de adviesvraag ontvangen over het voorontwerp van decreet tot wijziging van het decreet basisonderwijs van 25 februari 1997, wat betreft de taalafdeling Nederlands-Vlaamse Gebarentaal (NL-VGT). In deze taalafdeling zullen kinderen die doof of slechthorend zijn en horende kinderen die dat wensen, les krijgen in Vlaamse Gebarentaal en Nederlands.

In de memorie van toelichting lezen we dat de Vlaamse Regering met dit decreet wil voldoen aan haar opdracht om het gebruik van de Vlaamse Gebarentaal mogelijk te maken in onderwijs, gekaderd in het decreet van 5 mei 2006 over de erkenning van de Vlaamse Gebarentaal. De invoering van het nieuwe onderwijskader moet ook beantwoorden aan de verplichting die Vlaanderen heeft onder het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap om het gebruik van gebarentaal te bevorderen.

Het decreet wil een voorwaardenscheppend kader bieden vanuit vier uitgangspunten:

- 1 Volwaardig onderwijsaanbod Vlaamse Gebarentaal binnen het gewoon basisonderwijs
- 2 Duurzaam karakter
- 3 Inclusief karakter
- 4 Aandacht voor de onderwijsrechten van dove kinderen

Onderliggende beleidskeuzes zijn:

- Enkel in het gewoon onderwijs
- De onderwijstaal wijzigt niet
- Leersteun vanuit het leersteunmodel

2 Algemene aanbevelingen

De Vlor kan zich vinden in de intentie om Vlaamse Gebarentaal een plaats te geven in het gewoon basisonderwijs, maar heeft een aantal algemene aanbevelingen en aanbevelingen bij de uitwerking van het decreet.

2.1 Verbreed het perspectief

De Vlor kijkt naar het decreet vanuit het brede perspectief van onderwijs voor dove en slechthorende leerlingen in het basisonderwijs.¹ Dit decreet wil een antwoord bieden op de vraag om Vlaamse Gebarentaal aan te bieden via een bepaald model, namelijk een taalafdeling NL-VGT in het gewoon basisonderwijs. De totale groep doven en slechthorenden is echter zeer heterogeen en het onderwijs aan dove en slechthorende kinderen kan vele vormen aannemen. Dat wordt volledig buiten de scope van het decreet gehouden en dat is een gemiste kans.

Het onderwijs aan dove en slechthorende kinderen krijgt vandaag vorm via verschillende onderwijstrajecten in het gewoon en buitengewoon (type 7) onderwijs. Maar dat onderwijs kampt al vele jaren met grote noden waaraan niet tegemoetgekomen wordt. Daardoor is het onder andere niet mogelijk om Vlaamse Gebarentaal een volwaardige plaats te geven in type 7. De Vlor heeft in 2014 een rapport gepubliceerd op basis van een reeks seminaries, waarin de uitdagingen

¹ Dit advies van de Vlor heeft betrekking op onderwijs Nederlands-Vlaamse Gebarentaal in het basisonderwijs zoals dat in de scope van het decreet gevat wordt. Het verbindt de Vlor tot geen enkel standpunt over onderwijs Nederlands-Vlaamse Gebarentaal in andere onderwijsniveaus.

beschreven worden.² Die zijn nog steeds actueel omdat de overheid al die jaren nagelaten heeft om passend te investeren in het (buitengewoon) onderwijs voor dove en slechthorende leerlingen.

De Vlor vraagt dan ook in de eerste plaats dat er vanuit een breder perspectief wordt gekeken naar het onderwijs voor alle dove en slechthorende leerlingen. Daar moeten beleidsmaatregelen uit voortvloeien die aan de noden van het hele continuüm aan onderwijsvormen tegemoetkomen en onderwijs op maat van de diversiteit aan leerlingenprofielen mogelijk maken. Met dit decreet worden er enkel middelen vrijgemaakt voor een specifiek model met een heel beperkt bereik.

De Vlor is bereid om bij te dragen aan die bredere oefening door, voortbouwend op het rapport van 2014, de actuele noden van het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen en beleidsaanbevelingen in kaart te brengen. Gezien de krappe timing voor het uitbrengen van het advies, was het niet mogelijk om die bredere oefening erin mee te nemen.

2.2 Wacht op resultaten van onderzoek

Het decreet is opgebouwd rond een bepaald model voor de invulling van onderwijs Vlaamse Gebarentaal, in combinatie met Nederlands. Er zijn ook andere modellen mogelijk. Eind september 2023 wordt een onderzoek afgerond dat tot doel had: “een kritische analyse van vormen van tweetalig onderwijs voor VGT-talige kinderen en de praktische uitwerking ervan in binnen- en buitenland. Het doel is kwalitatieve vormen van tweetalig onderwijs Nederlands-VGT te ondersteunen. Het consortium zal nagaan welke onderwijsvorm(en) als kwaliteitsvol beschouwd kunnen worden, welke werkbaar zijn binnen de Vlaamse context, hoe een kwaliteitsvolle taalontwikkeling van beide talen (Ned-VGT) gewaarborgd kan worden en er zullen vakdidactische vraagstukken opgelost worden i.v.m. het taalleren bij VGT-talige kinderen. Het onderzoek zal resulteren in een onderzoeksrapport, een praktische leidraad en een gedetailleerd beleidsadvies.”³

Vanuit het opzet van het onderzoek – verschillende vormen analyseren – is het onbegrijpelijk dat er al een model gelanceerd wordt alvorens de resultaten bekend(gemaakt) zijn. De Vlor vraagt dan ook om de resultaten van het onderzoek af te wachten alvorens de taalafdeling verder vorm te geven. Het zou ook evident geweest zijn om het onderzoeksrapport ter beschikking te stellen van de Vlor en andere belanghebbenden, opdat we de inzichten konden meenemen in onze adviesvoorbereiding.

2.3 Zet eerst een proeftuin of pilootproject op

Als uit het onderzoek blijkt dat het gekozen model potentieel heeft, moet het volgens de Vlor een kans krijgen. Maar omwille van de vele vragen naar haalbaarheid en duidelijkheid die verderop in dit advies aan bod komen, is het aangewezen om het eerst via een proeftuin of pilootproject uit te proberen en niet meteen over te gaan tot een aanpassing van het decreet basisonderwijs.

Een proeftuin of pilootproject kan duidelijk maken wat de mogelijkheden en problemen zijn bij het realiseren van onderwijs VGT in de Vlaamse context en laat toe om expertise op te bouwen. Dat moet een betere kwaliteit en haalbare implementatie van het decretale kader garanderen.

Er kan inspiratie gehaald worden uit eerdere proeftuinen en pilootprojecten, waarbij met ankerscholen of voorbeeldscholen gewerkt wordt, bijvoorbeeld voor type 9-onderwijs, leerlingenvervoer, ondersteuning van cognitief sterk functionerende leerlingen. Zoals voor elke

² Vlor (2014). *Het onderwijs voor dove en slechthorende mensen uitgedaagd*.

³ <https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/1741>

proeftuin geldt dat het vervolg van de onderwijsloopbaan van de leerlingen hierdoor niet in gedrang mag komen.

Binnen zo'n proeftuin of pilootproject kan de expertise die in het buitengewoon onderwijs (type 7) opgebouwd werd voor het onderwijs aan dove en slechthorende leerlingen, volwaardig betrokken worden. Er kunnen ook lessen getrokken worden uit eerdere initiatieven waarbij dove en slechthorende kinderen gegroepeerd werden in het gewoon onderwijs. Die initiatieven botsten telkens aan tegen de realiteit en de algemene impact op de werking van de school. Het is ook tekenend dat er in 2022 geen reactie kwam op een oproep naar een school die als proefproject wilde fungeren voor tweetalig onderwijs Nederlands-Vlaamse Gebarentaal.

2.4 Zet in op specifieke opleiding voor leraren en ondersteuners van dove en slechthorende leerlingen

Dove en slechthorende kinderen onderwijzen en ondersteunen vraagt om een specifieke opleiding, gezien de complexiteit van hun profiel. Het niet of slecht kunnen horen heeft een impact op de totale ontwikkeling van die kinderen. Hen leren lezen en schrijven, en zo mogelijk ook spreken, vraagt om een specifieke pedagogische en didactische aanpak. In tegenstelling tot andere Europese landen heeft Vlaanderen geen specifieke opleiding daarvoor, noch voor horende, noch voor dove en slechthorende leraren en ondersteuners.

Een specifieke opleiding is broodnodig, zowel om de haalbaarheid en duurzaamheid van de taalafdeling te garanderen, als om de kwaliteit van andere vormen van onderwijs en ondersteuning van dove en slechthorende leerlingen in gewoon en buitengewoon onderwijs te verbeteren.

3 Aanbevelingen bij de uitwerking van het decreet

Ook in de uitwerking van het decreet ziet de Vlor een reeks knelpunten en onduidelijkheden die vragen om meer tijd om de regelgeving te verankeren. Het is bovendien onwenselijk om enkel het decreet te beoordelen zonder de bijbehorende uitvoeringsbesluiten die de programmatie- en rationalisatienormen, de personeelsmaterie en de bijzondere regeling voor tolken verder zullen verduidelijken. Zonder die informatie is het zeer moeilijk om de haalbaarheid van dit opzet in te schatten.

3.1 Inclusie als uitgangspunt: kanttekeningen

In de memorie van toelichting bij het decreet lezen we: “in scholen met een taalafdeling NL-VGT zullen zowel gebarentalige kinderen (zowel dove als slechthorende kinderen) als Nederlandstalige (horende) kinderen samen les volgen (al dan niet in aparte klassen). Het aanbod van het tweetalig onderwijs Nederlands-Vlaamse Gebarentaal bevordert een inclusieve klas- en schoolcultuur, wat bevorderlijk/positief is voor alle leerlingen, met of zonder specifieke onderwijsbehoeften.”

De Vlor onderschrijft het idee dat de taalafdeling inclusie kan bevorderen, maar dat is niet gegarandeerd. De Vlaamse Regering spreekt zich immers niet uit over hoe de taalafdeling georganiseerd moet worden, in aparte klassen of geïntegreerd in een reguliere klas, via co-teaching, ... Dat wordt overgelaten aan de scholen zelf. Toch moet er ingeschreven worden voor een aparte afdeling, kan een kind uit de afdeling ge(her)oriënteerd worden naar het eentalig aanbod, ... wat maakt dat de Vlor vreest voor gesegregeerde klassen die de inclusiegedachte niet echt waarmaken.

Dat ook horende kinderen van dove of (slecht)horende ouders kunnen inschrijven voor de afdeling, kan de garantie op inclusie bevorderen. Het is ook een nobel streven om meerdere profielen van leerlingen de kans te bieden om Vlaamse Gebarentaal te leren. Maar de middelen moeten daartoe wel toereikend zijn. Zoals het opzet nu is, is er geen stimulans voor scholen om de groep groter te maken dan de primaire doelgroep (zie 3.2).

Het is niet duidelijk of leerlingen die al ingeschreven zijn op een school die de taalafdeling zal opstarten, ervoor kunnen kiezen om te heroriënteren en zich dus in te schrijven voor de taalafdeling (andere administratieve eenheid). Ook vreest de Vlor dat bij capaciteitstekort leerlingen zich kunnen inschrijven voor de taalafdeling om nadien te heroriënteren naar de reguliere afdeling.

In tegenstelling tot wat beweerd wordt in de memorie van toelichting, namelijk dat er een 'standstill' zou zijn wat betreft inclusief onderwijs voor dove en slechthorende kinderen, krijgt dat al jarenlang vorm in het gewoon onderwijs met inzet van doventolken en ondersteuners. Dat is dus niet wat met dit kader beoogd wordt: leerlingen zullen in de taalafdeling Vlaamse Gebarentaal leren en er ook les in krijgen voor andere vakken. Dat dat vandaag niet mogelijk is in het buitengewoon onderwijs (type 7), en er dus een groep is die zijn verwachtingen niet ingelost ziet, komt omdat het buitengewoon onderwijs er de faciliteiten niet voor heeft (geen mogelijkheden om dove medewerkers op te leiden en in een passend statuut op te nemen, geen middelen voor tolken, ...).

We gaan ervan uit dat alle dove en slechthorende leerlingen die zich voor de taalafdeling NL-VGT inschrijven, op dezelfde wijze behandeld worden als alle andere leerlingen met specifieke noden die ingeschreven worden in het gewoon onderwijs.

3.2 Duurzaam karakter als streefdoel: haalbaarheidstoets

Het regelgevend kader beoogt een duurzaam karakter, rekening houdend met de beperkte omvang van de doelgroep, zodat de taalafdeling in de praktijk ook effectief kan worden gerealiseerd en kan blijven voortbestaan.

De Vlor stelt zich vele vragen bij de haalbaarheid voor scholen, ouders en leerlingen. Die vragen moeten eerst beantwoord worden alvorens het model kan uitgerold worden.

Keuzevrijheid en nabijheid voor ouders en leerlingen?

Het is niet duidelijk hoeveel scholen een afdeling NL-VGT zullen willen en kunnen oprichten. De memorie spreekt van "een bijzondere opleiding die slechts in enkele scholen zal worden aangeboden aan een specifieke doelgroep" en "Enkel in uitzonderlijke gevallen kan er een taalafdeling Nederlands-Vlaamse Gebarentaal worden opgericht en dit enkel in het basisonderwijs en voor een beperkt aantal leerlingen". Het is dan ook niet zeker dat het aanbod tegemoet zal komen aan de keuzevrijheid van ouders en leerlingen en hun vraag naar 'thuisnabij' onderwijs. De overheid moet waken over een aanbod over heel Vlaanderen dat aan die verwachtingen tegemoet komt. Er moeten voldoende plaatsen zijn, op haalbare afstand, want de leerlingen zullen geen recht (meer) hebben op leerlingenvervoer.

Continuïteit voor scholen? (minimumnorm en aanvullende lestijden)

Los van de minimumnorm die de Vlaamse Regering zal vastleggen, zal 'kritische massa' altijd een heikel punt zijn voor de taalafdeling NL-VGT. Daardoor bestaat de kans dat een school niet ieder schooljaar voldoende inschrijvingen heeft, waardoor ze de taalafdeling (tijdelijk) moet stopzetten. Is het in dat opzicht realistisch dat scholen bereid zullen gevonden worden om zich aan de oprichting van de taalafdeling te wagen? Hoe dan ook hebben scholen voor hun oprichtingsdossier nood aan cijfers over de vraag/nood in hun omgeving en daarbuiten. Die cijfers blijken niet eenvoudig beschikbaar te zijn.

Het decreet voorziet een pakket aan aanvullende lestijden om een voltijdse leerkracht voor de taalafdeling te garanderen, gesteld dat er een minimaal aantal leerlingen ingeschreven is. Voor de Vlor zou een minimumpakket aan uren gegarandeerd moeten zijn los van het aantal leerlingen, om expertise op te bouwen en te borgen en zo het duurzame karakter te garanderen.

De aanduiding ‘aanvullende lestijden’ is misleidend: je krijgt als school geen 26 lestijden per groep, maar de aanvulling op de reguliere omkadering om aan 26/1 VTE te komen. ‘Aanvullende lestijden’ roept de associatie ‘boven op het reguliere pakket’ op, maar dat is het niet per se. Hoe meer leerlingen in de groep zitten, hoe minder er aangevuld wordt. De aanvullende lestijden zouden boven op de huidige capaciteit moeten komen. Zo krijgen scholen die een taalafdeling willen organiseren een extra stimulans en is er meer kans op slagen.

Beschikbaarheid van leraren en ondersteuners met specifieke expertise?

Dat een leraar in de taalafdeling NL-VGT over het geschikte pedagogisch bekwaamheidsbewijs voor een ambt in het basisonderwijs moet beschikken, staat voor de Vlor buiten kijf. Daarnaast moet die leraar ook afdoende kunnen bewijzen het VGT machtig te zijn. Zal er voldoende aanbod aan zulke leraren zijn? Enerzijds is er geen specifieke opleiding waar leraren worden voorbereid op de doelgroep (zie 2.4). Anderzijds is er een algemeen tekort aan leraren en is een langdurige loopbaan in de taalafdeling niet gegarandeerd omwille van fluctuerende leerlingaantallen.

Aangezien er in de taalafdeling NL-VGT zowel lesgegeven wordt in het Nederlands als in de VGT, zal er voor bepaalde leerlingen nood zijn aan ondersteuning bij het aanleren van (gesproken) Nederlands. Daarvoor is specifieke (paramedische) expertise nodig. Daarvoor wordt naar de (specifieke) leersteuncentra gekeken. Zullen zij die specifieke expertise en leersteun kunnen garanderen?

In de taalafdeling NL-VGT zal ook de inzet van tolken nodig blijven, bijvoorbeeld voor vakken die door andere leraren gegeven worden, zoals levensbeschouwing of lichamelijke opvoeding en voor oudercontacten. Op hoeveel uren tolkenondersteuning zullen de leerlingen recht hebben? En zullen die tolkenuren gegarandeerd zijn, rekening houdend met het algemene tekort aan tolken waarmee (buitengewoon) onderwijs kampt?

3.3 Onderwijstaal - verhouding Nederlands-Vlaamse Gebarentaal

De Vlaamse Regering stelt dat de onderwijstaal niet wijzigt. Ook voor de taalafdeling NL-VGT blijft die het Nederlands. Als VGT een tweede onderwijstaal zou worden, zou het immers niet mogelijk zijn om de taalafdeling NL-VGT in te richten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de faciliteiten- en taalgrensgemeenten, omdat de Vlaamse Gemeenschap niet bevoegd is voor de taalregeling in die gebieden. Als argumentatie dat de onderwijstaal niet wijzigt, haalt de memorie aan dat er ook in het Nederlands lesgegeven zal worden en wordt er verwezen naar bestaande regelingen voor CLIL, immersie-onderwijs, een uitspraak van de Raad van State over lessen in de eigen taal en cultuur, een uitspraak van het Grondwettelijk Hof over het inrichten van anderstalige opleidingen aan universiteiten en naar een decreet dat geldt voor het Duitstalig basisonderwijs.

De Vlor stelt vast dat het decreet op twee benen hinkt wat betreft het benoemen van VGT als ‘taal waarin lesgegeven wordt’ vs. ‘geen onderwijstaal’. Daar moet vanuit juridisch oogpunt naar gekeken worden.

Bovendien biedt het decreet geen garantie dat er ook effectief (een deel van de tijd) lesgegeven zal worden in het Nederlands. Het is begrijpelijk dat de Vlaamse Regering geen minimumpercentage Nederlands of een verhouding NL-VGT oplegt, maar de Vlor maakt zich toch zorgen dat er vrijwel uitsluitend lesgegeven zou worden in VGT en vraagt om garanties dat er toch een zeker evenwicht zou zijn, rekening houdend met de bestaande expertise om dove en

slechthorende leerlingen Nederlands te leren (spreken). Als het getuigschrift basisonderwijs het doel is, dan moet ook verzekerd worden dat de onderwijstaal voldoende aangebracht wordt.

3.4 Onderwijsdoelen – getuigschrift basisonderwijs

De maatregelen met betrekking tot de onderwijsdoelen/eindtermen roepen ook een aantal vragen en bezorgdheden op.

Het zal goed bekeken moeten worden of het haalbaar is om de ontwikkelingsdoelen van type 7 wat betreft Vlaamse Gebarentaal en dovencultuur de status van eindtermen te geven. Dat kan zo mogelijk afgetoetst worden in een proeftuin of pilootproject. De inzichten moeten meegenomen worden bij de ontwikkeling van nieuwe ontwikkelingsdoelen en eindtermen.

De afweging per leerling welke eindtermen Nederlands en Frans wel en niet moeten behaald worden, zal veeleisend zijn voor de klassenraad, zowel naar expertise als naar taakbelasting.

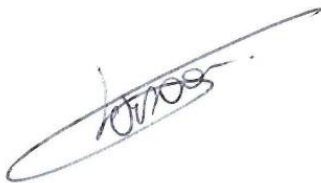
We stellen ons vragen bij de regeling om leerlingen voor wie de eindtermen VGT en dovencultuur niet haalbaar blijken te zijn, te heroriënteren naar de reguliere afdeling. Ook dat is een zware procedure voor de klassenraad die dat moet inschatten en enkel kan beslissen mits instemming van de ouders. En is het überhaupt nodig dat die leerlingen van afdeling wisselen? Als leerlingen in de reguliere afdeling hun getuigschrift basisonderwijs kunnen behalen zonder VGT en dovencultuur, waarom is het dan een probleem als ze die specifieke eindtermen niet (allemaal) behalen in de taalafdeling? Het is toch de school die het getuigschrift kan uitreiken voor al zijn leerlingen. Zelfs als het om louter administratieve handeling gaat (van administratieve eenheid veranderen), heeft dat sowieso heel wat gevolgen naar inschrijvingsrecht, omkadering enzovoort. We vinden dat onnodig complex en dus onwenselijk.

Tot slot zijn er vragen bij het effect van dat alles op het getuigschrift basisonderwijs. Zal er een onderscheid gemaakt worden tussen verschillende types getuigschrift basisonderwijs (een met en een zonder VGT)? Is er geen risico dat er van te veel eindtermen zou afgeweken worden? En wat betekent dat alles voor het vervolg van de schoolloopbaan van leerlingen in het secundair onderwijs?

4 Tot slot

De Vlor kan zich vinden in de intentie om Vlaamse Gebarentaal een plaats te geven in het gewoon basisonderwijs. We vinden ons echter niet in de organieke verankering van de regeling zonder dat de resultaten van het voorafgaande onderzoek bekend zijn en zonder dat de haalbaarheid eerst via een proeftuin of pilootproject onderzocht is. We hebben met dit advies heel wat vragen en kanttekeningen naar haalbaarheid en duidelijkheid voor scholen, ouders en leerlingen in kaart gebracht. Die vragen moeten eerst beantwoord worden, onder andere via een proeftuin of pilootproject en flankerend onderzoek.

We vragen om daar werk van te maken, gekaderd in een bredere denkoefening over het hele spectrum van onderwijsvormen die een passend antwoord bieden op de noden van alle dove en slechthorende leerlingen. De Vlor wil aan die denkoefening bijdragen.

Katrien Persoons
secretaris Raad Basisonderwijs

Anne Verhoeven
voorzitter Raad Basisonderwijs

Bronnen

<https://data-onderwijs.vlaanderen.be/onderwijsonderzoek/project/1741> (beschrijving onderzoeksopzet 'Kwalitatief tweetalig onderwijs NL-VGT)

<https://www.doof.vlaanderen/inclusieveklassen>

<https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementair-werk/commissies/commissievergaderingen/1224115> (verslag van de hoorzitting van 24 januari 2018 over de Vlaamse Gebarentaal)

Vlor (2014). [*Het onderwijs voor dove en slechthorende mensen uitgedaagd.*](#)

